

Iz naših revij

V mreži — izmov. Za 15. obletnico Cankarjeve smrti je Fr. Vodnik v letošnji 1.-2.štev. „Doma in Sveta“ napisal uvodni članek „Domovina, glej človek“, v katerem skuša pokazati, „kako nam je treba razumeti duhovni problem človeka v Ivanu Cankarju, in kako se je osebno življenje organično spojilo z njegovim umetniškim ustvarjanjem.“ Doslej pri nas ni še nihče zajel ali vsaj poskusil sintetično in v celoti zajeti Ivana Cankarja kot duhovni problem človeka ali, recimo, kar na kratko kot človeka. Bojim se, da se zaenkrat tudi Francetu Vodniku še ni posrečilo. Trudi se, da bi nam podal Cankarjev človeški lik, pa zdrkne z ravne poti podoživetja in prodiranja v globine in skrivnosti tako samoniklega življenja, kakršno je bilo Cankarjevo, na stranpota svoje znane ideologije o naturalizmu in racionalizmu v nasprotju z idealizmom in novo romantiko. In namesto da bi zagledali Cankarjev človeški lik v vsej njegovi človeški pomembnosti, edinstvenosti, globini in veličini, ga pri branju tega članka nenadoma zagledamo vsega zapletenega in omreženega v najraznejše — izme in motno pa neizrečno blede nam komaj še sije njegov obraz izza rešetak samih nikoli ne čisto jasnih in nedvoumnih ideoloških nasprotij med racionalizmom, materializmom, humanizmom, relativizmom, skrajnim subjektivizmom pa idealizmom, ekspresionizmom, na vznotraj obrnjenim naturalizmom, novo romantiko itd. In če se naposled vprašamo, kaj smo tu izvedeli pomembnega o Ivanu Cankarju človeku in tvorcu, se moramo zadovoljiti z ugotovitvijo, da je Iv. Cankar steber „preporoda idealizma“, pokrenitelj nove romantike „v smislu povratka k človečnosti“, nasprotnik naturalizma, sovražnik racionalizma, humanizma in čistega esteticizma. Pri tem izsledku se ti le nehote utrne tale pomislek: koliko je bilo in je še danes ta dan ljudi na svetu, ki so vse to, kar nam Fr. Vodnik navaja kot značilnosti za duhovni obraz človeka v Cankarju, ki so nasprotniki in sovražniki vseh navedenih -izmov, pa vendar niso Ivan Cankar, pa njihov človeški problem nima niti trohe tiste pomembnosti, ki jo ima problem človeka v Iv. Cankarju.

V duhovnem življenju človeštva gotovo moremo ugotavljati raznolike struje in tokove, usmerjenosti in svetovnonazorna gledanja, ki včasih pomenijo podvig, včasih upad duhovnega življenja. Mnogo nejasnosti in plitkosti pa že tvegam, če tem valovanjem, ki so v vsej svoji motnosti in zapletenosti vedno težko eksaktno spoznavne realnosti, prilepim toliko obrabljene vzdevke, kakršni so humanizem, racionalizem, materializem, idealizem in podobno. Potem se mi utegne pripetiti, da mi ostanejo samo še motne oznake brez točno opredeljene vsebine, brez živega dojma vse zamotane in življenjsko utripajoče realnosti, ki sem jo skušal povzeti in poenostaviti s takimi termini. In vtis imam, da se France Vodnik ne izogne vedno tej nevarnosti. Varneje bi hodil, če bi namesto tolikih -izmov govoril rajši o tem, kar je življenjsko in razvojno resničnega za njimi. Več prodorne jasnosti bi bilo potem v njegovih besedah, več življenjske resničnosti in globine. A bodi pri tej metodi še tako oprezen in na moč jasen, v bistvu je ta metoda vendar le pomagalo, ki je tipično literarno historično. Razlikovati razne tokove, usmerjenosti, svetovnonazorna gibanja v duhovnem življenju človeštva in potem postaviti tega ali onega tvorca kot najvidnejšega glasnika te ali one smeri, vse to najdete po vseh literarnih kompendijih od Lansonja do Rossija, od Hurtada Palencije do Gosseja. Kakor hitro pa načnem pri tem ali onem

problem njegove človeške in umetniške pomembnosti, mora ta metoda nujno odreči, ker mi očitno služi le toliko, da človeka opredelim v toku duhovnega dogajanja, ne pa da pokažem, kaj je na njem tako svojkega, tako človeško pomembnega, da je ta človek n. pr. Ivan Cankar, ne pa kdo drugi iz istega pisateljskega rodu. Zdi se mi, da je s kakršnokoli zgolj literarno historično metodo nemogoče zajeti človeško in umetniško pomembnost umetnikovo; kaj pravim zajeti, komaj približati se ji je mogoče. In metoda, ki se je poslužuje Fr. Vodnik, ko nam hoče pokazati duhovni problem človeka v Iv. Cankarju, je tipično literarno historična. Zato nam podoba človeka v Cankarju tudi po njegovem članku ostaja še prav tako zakrita kakor poprej.

Predaleč bi me zavedlo, če bi ob tem članku o Ivanu Cankarju začel polemizirati z ideologijo Fr. Vodnika, ki je kaj preprosta in majava zgradba, ker v bistvu počiva na samih -izmih in njihovih nasprotjih. Nedoločno in vedno ohlapna pa je tako, da nikoli natanko ne veš, kaj prav za prav misli z vsemi temi -izmi. Če kdo izhaja n. pr. iz poznanja francoske duhovnosti in moderne literature, kjer je n. pr. doma nova romantika, ta čudoma opazi, da je realnost francoske nove romantike z Baudelairejem, Verlaineom, Mallarmejem, Rimbaudjem in slednjič Valeryjem nekaj bistveno drugega od Vodnikove nove romantike. Ali pa njegov srd na racionalizem. Slučajno sem tiste dni kakor Vodnikov članek prebiral „Der Hass“, najnovejšo knjigo Heinricha Manna, njegov „J' accuse“ zoper Hitlerjev režim. In Heinrich Mann vidi v iracionalizmu povzročitelja vsega zla v današnji Evropi. Iracionalizem ne pozna več kriterija in plemenitosti razuma, ratio mu je zasmeha vredna plitkost, ki nikoli ne prodre v globine življenja, pa je brez razumskega nadzora zabredlo človeštvo v vsa barbarstva, v vse fašizme, nacionalizme, razvrate; kajti kjer razum ni več vrhovni sodnik in edini, najplemenitejši človeški spoznavni organ, tam se brez nadzora odpirajo zatvornice vsem temnim silam v človeku, vsem strastem, vsem slepim gonom, vsemu podzavestnemu, ki si prisvaja funkcijo spoznavanja. Po H. Mannu se je doba iracionalizma pričela z devetdesetimi leti in se bo zaključila, kakor napoveduje, z letom 1940. In šele takrat, ko bo konec iracionalizma, bodo izginila slepa sovraštva med narodi, fašizmi, imperializmi, nasilje hitlerjevske Nemčije in Mussolinijeve Italije; šele takrat, ko bo razumu zopet pripadlo mesto, ki mu gre, se bo človeštvo moralno prerodilo. Tako Heinrich Mann, in kdor pozna tokove v evropskem duhovnem življenju, mu bo pritrnil. France Vodnik pa se bori proti racionalizmu, postavlja torej iracionalizem za vzmet življenja povojni mladini. Ali ni nemara ta iracionalizem nekoliko kriv, da sta v današnjih mladih rodovih pravo spoznanje in z njim zvezana etična neomajnost in resnost tako redka?

S. Leben.

Kritika

Pavel Golia: Kulturna prireditve v Črni mlaki. Veseloigra v treh dejanjih. Slovenske poti XI. Tiskovna zadruga v Ljubljani 1953. Strani 90.

Doslej je Golia pokazal svoj humor samo v drobcih, v posameznih prizorih otroških iger in v nekaterih pesmih. Zdaj ga je organiziral v veselo igro o kulturni prireditvi v Črni mlaki. Tu je značaj njegovega smeha določnejši. To je ljubezniv, ne posebno izviren in ne bogzna kako subtilen humor iz preproste, šegave dobre volje in z rahlo, komaj izrazito ambicijo v sati-